

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 10, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК: 631. 115.1: 631.016: 303.4 "313"

*В. В. Гарбар,
здобувач кафедри маркетингу, Уманський національний університет садівництва*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

*V. V. Harbar,
degree seeking applicant of the Department of Marketing Uman National University of University*

STRATEGIC DIRECTIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF FARM ENTERPRISES

У статті узагальнено основні положення стратегічного вибору фермерських господарств і визначено напрями їх сталого розвитку на перспективу. Проаналізовано стратегічний процес як засіб досягнення економічної сталості розвитку господарств. Визначено аспекти дії стратегії розвитку та підвищення ефективності функціонування фермерських господарств, що є основою їх сталості та успішної діяльності.

The article considers the main points of the strategic choice of farm enterprises and defines the directions of their sustainable development in perspective. The strategic process as a means of achieving the economic sustainability of development of farms has been analyzed. The aspects of functioning of the strategy of development and improvement of the efficiency of farm enterprises performance which is the foundation of sustainability and efficiency of their performance have been established.

Ключові слова: стратегія, сталий розвиток, фермерське господарство, ресурси, капітал, джерела фінансування.

Key words: strategy, sustainable development, farm enterprise, resources, capital, sources of financing.

Постановка проблеми. Діяльність фермерських господарств сприяє кращій зайнятості селян і визначенню соціальних ефектів, збільшенню обсягів виробництва та розширенню асортименту сільськогосподарської продукції, раціональному використанню землі, матеріальних ресурсів та праці, активізації інноваційних процесів, скороченню витрат на одиницю сільськогосподарської продукції, зростанню надходжень до бюджету тощо. Для фермерів і суспільства важливо, щоб зазначені та інші ефекти виникали постійно у часі, а також зростали. У зв'язку із зазначеним слід забезпечувати сталість процесу розвитку фермерського господарства при якому будуть відтворюватися не лише ресурси і економічні відносини, а й їх конкурентоспроможність. Вирішення цього складного завдання можливе лише при максимальному використанні у довгостроковій перспективі внутрішніх і зовнішніх можливостей господарств, держави та інших учасників економічних відносин. Тому, більшість фермерських господарств має розробляти й реалізовувати ефективну стратегію свого сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти стратегічного розвитку аграрних підприємств висвітлені у наукових працях С.П. Бараненко, З.В. Герасимчука, М.Я. Дем'яненка, Ю.О. Лупенка, М.Й. Малика, Н.І. Оксанич, О.О. Шкільного та інших дослідників. Значний внесок в дослідження проблемних питань розвитку фермерських господарств зробили такі фахівці, як: П.К. Бечко, А.Ф. Бурик, І.А. Бутило, В.П.Горьовий, О.В. Грищенко, В.О. Іванченко, І.В. Колокольчикова, М.І. Кісіль, М.М.Кропивко, П.Т. Саблук та багато інших.

Метою статті є узагальнення основних положень стратегічного вибору фермерських господарств і визначення напрямів їх сталого розвитку на перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України передбачає формування ефективного соціального сектору економіки держави, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства на основі закріплення його багатокладності [7].

На сучасному етапі розвитку це вимагає пріоритетного формування різних категорій господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також власні економічні інтереси з соціальною відповідальністю перед громадою [8].

Сталий розвиток підприємства помилково трактувати виходячи з ознаки незмінності стану об'єкта чи явища. Розвиток підприємства – це процес, який слід розглядати у довготривалому періоді.

Сталий розвиток фермерських господарств слід розглядати як процес відтворення їх виробництва, ресурсів, капіталу та економічних відносин, що у тривалому періоді забезпечує конкурентоздатність їх продукції, активну операційну, інвестиційну та інші види діяльності, а також досягнення умов ефективності. Виходячи з вищезазначеного основною метою забезпечення сталого розвитку фермерського господарства у перспективі має бути максимально можливе вирішення невідкладних стратегічних завдань господарства з мінімальними витратами залучених для цього ресурсів.

Ведення фермерського господарства дуже клопітка справа, якою фермери займаються 30 – 35 років свого життя, тому залежно від конкретних випадків, їм доцільно розробляти коротко-, середньо- і довгострокові стратегії. Найбільш поширеною є розробка стратегій фермерських господарств на 5 – 10 років.

Стратегія сталого розвитку необхідна будь-якому фермерському господарству, яке прагне досягти успіху, для того щоб визначити, в якому напрямку воно буде розвиватись. По своїй суті, вибір стратегії для фермерського господарства означає, що з усіх можливих шляхів розвитку і способів дії, що відкриваються перед господарством воно обирає конкретний напрямок.

Основними стратегічними цілями розвитку фермерських господарств з врахуванням мети можуть бути:

- забезпечення сталого фермерського господарства. Основна мета полягає у відтворенні виробництва і збуту продукції, ресурсів, капіталу, зниження витрат виробництва, посилення ринкової конкурентоспроможності, визначення розмірів капіталовкладень і їх напрямків;
- розробка нових напрямів розвитку, мета якої полягає у розробці структурної політики, впровадження нової технології, розвиток інформаційних систем;
- забезпечення оптимальної рентабельності – визначається обсягом реалізації, рівнем і нормою прибутку на вкладений капітал чи активи фермерського господарства, а також темпами щорічного приросту обсягів реалізації і прибутку, структурою капіталу, ціною.

Досягнення фермерськими господарствами поставлених цілей обумовлює необхідність використання технологічних, організаційних і економічних важелів та інструментів, здійсненням операційної, фінансової, інвестиційної, соціальної, екологічної політики.

Ведення фермерського господарства у стратегічній перспективі залишатиметься невпевним і ризикованим, так як на нього впливають погодні умови, законодавство, державне та місцеве управління, внутрішні та зовнішні економічні фактори. При розробці будь-якої стратегії у ньому значна увага фермера повинна

приділятися диверсифікації ризиків - виробничих, економічних, територіальних, ризиків криміногенності тощо. З цією метою потрібно підсилення типової організаційної форми сільськогосподарського виробництва фермерського господарства низкою допоміжних підприємств і виробництв, насамперед, з переробки сільськогосподарської продукції, надання послуг по реалізації продукції, побутових послуг тощо.

Рішення щодо стратегічних цілей та завдань нерозривно пов'язані з рівнем фінансових досягнень фермерського господарства. Приймаючи те чи інше стратегічне рішення, вибираючи ту чи іншу мету свого господарства, фермер повинен оцінити і раціонально використовувати сукупні ресурси, якими володіє фермерське господарство.

Стратегії для фермерських господарств сімейного типу, середнього розміру та великих господарств відрізняються.

Фермерським господарствам сімейного типу в стратегічній перспективі доцільно передбачати досягнення максимальної економії витрат виробництва, скорочення споживання чистого прибутку і використання його на інвестування, поступову переорієнтацію його на виробництво нової менш капіталомісткої, трудомісткої, енергомісткої та наукоємної продукції, орієнтованої на внутрішній ринок і реалізація фермерських проектів з метою спільного просування такої продукції на ринок.

Оскільки можливості залучення фермерськими господарствами середнього розміру додаткових земельних ділянок обмежені, тому їм доцільно обирати стратегії, що передбачають поглиблення спеціалізації і підвищення концентрації виробництва, пріоритетне використання доходів на інвестиції, кооперування та інтегрування з переробними підприємствами, участь в реалізації продукції на внутрішніх й зовнішніх ринках.

Великим фермерським господарствам більш підходять стратегії, які передбачають забезпечення конкурентоздатності на основі створення високотехнологічного виробництва продукції, потужностей з переробки, зберігання і збуту продукції, заснування підсобних промислів, об'єктів з надання агротехнічних та інших послуг, кооперування й інтегрування з промисловими та іншими формуваннями, а також орієнтування на внутрішні й зовнішні ринки.

Проблема відтворення основного капіталу є ключовою для забезпечення сталого розвитку фермерських господарств. Для забезпечення кругообігу основного капіталу в належному стані необхідні значні фінансові та інші ресурси. Саме тому, таким важливим моментом в управлінні процесом основного капіталу фермерського господарства, є вибір оптимальних джерел фінансування цього процесу.

Джерела фінансування відтворення основного капіталу для фермерських господарств :

- власні, які включають власні запаси сім'ї фермера, доходи від діяльності фермерського господарства (нерозподілений прибуток фермера, віддача в оренду частини майна), погашення довготермінових фінансових вкладень, іммобілізований в інвестиції зайвий оборотний капітал, додатковий капітал, резервний капітал;
- позичкові: банківський кредит, цільовий державний кредит, податковий інвестиційний кредит;
- залучені: безвідшкодоване цільове фінансування, кредитна заборгованість.

Нині одним з найважливіших стратегічних завдань фермерських господарств є фінансове забезпечення процесу відтворення основних засобів, які у більшості господарств зношені і потребують оновлення.

При формуванні необхідної структури джерел фінансування заходів з відтворення основних засобів важливе значення відіграє система чинників, що характеризуються темпами зростання реалізації готової продукції, структурою активів підприємства та їхнім технічним станом, станом ринку основного капіталу, політикою комерційних банків щодо відсотків за користування кредитами.

При плануванні, проектуванні на перспективу та в аналітичних оцінках ефективності інвестиційної діяльності фермерським господарствам доцільно обирати такі типи стратегій розвитку, що забезпечують розширене відтворення капіталу із забезпеченням високих (15%), середніх (35%) і помірних (20%) темпів або його просте відновлення (30%).

На динаміку розвитку сільського господарства, зокрема фермерських господарств, у перспективі вагомий вплив буде мати характер інноваційних процесів. Інновації фермерських господарств у перспективі дозволяють їм впровадити в господарську практику результати досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід та видів тварин і птиці, нових або поліпшених продуктів харчування, матеріалів, нових технологій у рослинництві, тваринництві й переробній промисловості, нових добрив і засобів захисту рослин та тварин, нових методів профілактики й лікування тварин і праці, нових форм організації й управління різними сферами економіки, що дають змогу підвищити ефективність аграрного виробництва.

Стратегії переважачого розвитку фермерських господарств доцільно вести на основі шостого та вищих технологічних укладів, що дозволить забезпечити поштовх у підвищенні конкурентоздатності їх продукції та ефективності шляхом запровадження нано-, біо-, і комбінованих інноваційних ем-технологій, досягнень генної інженерії та молекулярної біології. Тому фермерським господарствам доцільно використовувати досягнення біотехнології та генної інженерії, які відкривають широкі можливості не лише для кардинального підвищення потенційної продуктивності рослин і тварин, а й для формування у них нових ознак, що відповідають вимогам інтенсивного виробництва, стійкості до хвороб і шкідників, посухи та морозу, умов комплексної механізації та індустріалізації технологій.

Інструментом та механізмом, який здешевлює доступ до інновацій є співпраця фермерських господарств з науково-дослідними установами.

Агроінновація є кінцевим результатом впровадження новітніх у галузі сільського господарства (сортів рослин, порід тварин, засобів захисту рослин або тварин, технологій вирощування тощо), який призвів до отримання економічного, соціального, екологічного та інших видів ефекту [6].

Біокліматичний потенціал України в цілому дає можливість вирощувати основні види сільськогосподарських культур. Впровадження розроблених на принципах адаптивного рослинництва технологій вирощування сучасних сортів є суттєвим засобом збільшення виробництва продукції рослинництва [5].

Сорт рослин є найважливішою складовою інноваційного розвитку сільського господарства. Особливості сорту визначають не лише його продуктивність, а й технологію, якісні характеристики продукції, а врешті-решт і економічні показники. Тому вирощування культури високоякісного насіння та садивного матеріалу є важливим фактором розвитку сільського господарства та першоджерелом економічного зростання рослинницької галузі.

Фермерським господарствам доцільно використовувати також досягнення біотехнології, які відкривають широкі можливості для підвищення потенційної продуктивності рослин і тварин. Внесок біотехнології в рослинництво полягає в полегшенні традиційних методів селекції рослин, розробці нових технологій, які дозволяють підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва.

Особливо важливо у стратегічній перспективі фермерським господарствам використовувати ем-технології. Завдяки їх використанню досягається екологічно безпечне та економічно ефективне виробництво продуктів харчування високої якості при дбайливому використанні природних ресурсів.

Одним із заходів перспективного фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств є лізинг [3]. Лізинг, за визначенням В.В. Іванишина, є економічним важелем забезпечення безперервності відтворювального кругообігу основного капіталу в підприємствах із незадовільним економічним станом [1]. Ця форма залучення основного капіталу набуває все більшого поширення в сучасних умовах. Лізинг сприяє швидкому і масштабному впровадженню інновацій у виробництві, а тому відповідає цілям стратегії сталого розвитку фермерських господарств. Нова техніка, яку господарства можуть отримати за договорами лізингу, окуповує себе за рахунок вищої продуктивності праці, більшості економічності, кращої якості продукції та інші.

Стратегічним напрямком розвитку фермерських господарств у перспективі має стати впровадження органічного землеробства. Ті фермери, що найбільш глибоко усвідомляють необхідність та перспективність зазначеного напрямку, будуть мати змогу швидше пройти конверсійний період, отримати сільськогосподарську продукцію, яка за своїми якостями буде значно відрізнятися від представленої на ринку сьогодення і зайняти відповідну нішу в конкурентному середовищі на більш вигідних позиціях [2].

Нині в Україні працює понад 100 фермерських господарств, які займаються виробництвом органічних продуктів харчування. Так, за даними міжнародної федерації сільськогосподарського руху, в Україні сертифіковано 269984 га (0,6% від загальної площі сільськогосподарських земель), придатних для органічного виробництва.

Позитивним для використання в органічному землеробстві є досвід приватного підприємства «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області. Воно знаходиться в одному з районів придатних для виробництва екологічно безпечної продукції, у північній частині Полтавської області й віддалене від великих промислових центрів, міст-забруднювачів [4]. Тому фермерським господарствам, які мають бажання перейти на органічну систему землеробства, потрібно враховувати досвід цього підприємства.

Висновки. Наявність у фермерських господарств стратегій є свідченням того, що вони у довгостроковому періоді здатні забезпечити свій сталий розвиток. Приймаючи будь-яке стратегічне рішення фермерські господарства мають оцінити і раціонально використати свої ресурси, зокрема: власні, позичкові та залучені.

Рішення щодо стратегічних цілей та завдань нерозривно пов'язані з рівнем фінансових досягнень фермерських господарств та їх розміром. Тому їм доцільно обирати такі типи стратегій розвитку, що забезпечують розширене відтворення капіталу із забезпеченням високих (15%), середніх (35%) і помірних (20%) темпів або його просте відновлення (30%).

З метою удосконалення стратегій сталого розвитку фермерських господарств у стратегічній перспективі слід передбачати впровадження органічного землеробства, співпрацю з науково-дослідними установами, вкладання інвестицій у знання, впровадження нових сортів рослин, порід та видів тварин і птиці.

Список використаних джерел.

1. Іванишин В.В. Фінансовий лізинг і його роль у матеріально-технічному забезпеченні АПК/В.В. Іванишин//Економіка АПК. – 2003. – № 2. – С. 42–44.
2. Олексієнко А. Формування інвестиційної стратегії при впровадженні органічного землеробства [Електронний ресурс]. – confiapv.at.ua/.../29-1-0-1372.
3. Олійник О.В. Фінансовий лізинг в АПК: проблеми та шляхи вирішення/О.В. Олійник//Фінанси України. – 2004. – № 9. – С. 66–73.
4. Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області: практичні рекомендації/С.С. Антонєць, А.С. Антонєць, В.М. Писаренко та ін. – Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 200 с.
5. Сидич О.В. Стратегічне маркетингове управління інноваційним потенціалом фермерського господарства/О.В. Сидич//Економічний вісник НГУ/НГУ. – Дніпропетровськ, 2006. – № 2. – С. 105–110.
6. Характеристика Біо Свісс та політика імпорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: organicstandard.com.ua/.../suisse/Portrait%20Bi...
7. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakonl.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#n7>.
8. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві/за ред. М.Й. Маліка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.

References.

1. Ivanyshyn, V.V. (2003), "Finance lease and its role in the logistics of APC", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 42–44.
2. Oleksiienko, A. (2014), "Formation of investment strategies in the implementation of organic farming", confiapv.at.ua/.../29-1-0-1372.
3. Olijnyk, O.V. (2004), "Financial leasing in agriculture: Problems and ways of decision", *Finansy Ukrainy*, vol. 9, pp. 66–73.
4. Antonets', S.S. Antonets', A.S. and Pysarenko, V.M. (2010), *Orhanichne zemlerobstvo: z dosvidu PP «Ahroekolohiia» Shyshats'koho rajonu Poltavskoi oblasti: praktychni rekomendatsii* [Organic farming: the experience of PE "Agroecology" Shishatsky district of Poltava region: practical recommendations], RVV PDAA, Poltava, Ukraine.
5. Sydych, O.V. (2006), "Strategic marketing management innovation potential of the farm", *Ekonomichnyj visnyk NHU*, vol. 2, pp. 105–110.
6. Organic Standard (2014), "Characteristics of Bio Suisse and import policy", available at: organicstandard.com.ua/.../suisse/Portrait%20Bi... (Accessed 04 Oct 2014).
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Order "On Approval of the Strategy of development of the agricultural sector for the period up to 2020", available at: <http://zakonl.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#n7> (Accessed 04 Oct 2014).
8. Malik, M.J. (2013), *Stratehichni napriamy rozvytku pidpriemnytstva i kooperatsii v sil'skomu hospodarstvi* [Strategic directions of business development and co-operation in agriculture], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"